

Academic Article:

Received: 2025-02-26;

Revised: 2025-03-27;

Accepted: 2025-03-29.

ตำนาน: มายา หน้าที่ ความจริงและสิทธิทางเพศ**Buddhist Breast Myths: Illusion, Duty, Truth, and Sexual Rights****ดิเรก ด้วงลอย¹, พระปลัดระพิน พุทธิสารโร^{*2}, มัลลิกา ภูมธน³****Direk Duangloy¹, Phrapalad Raphin Buddhisaror^{*2}, Mallika Phumathon³**มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์¹,คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²,คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์³Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus¹,Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²,Faculty of Management Sciences, Nakhon Sawan Rajaphat University³

First/Corresponding Author, E-mail: raphind@yahoo.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้เป็นการวิเคราะห์มิติการสื่อสารทางสาธารณะในหลากหลายประเด็น โดยสัมพันธ์กับการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทำให้เห็นว่า ตำนามมีบทบาทและหน้าที่อันเนื่องด้วยความเป็นหญิงที่สัมพันธ์กับหน้าที่ของความเป็นภรรยาเมื่อแต่งงานมีสามีและเป็นมารดาเมื่อมีบุตร นอกจากนี้ ตำนามยังเป็นการสื่อสารภาพลักษณ์ผ่านความเป็นเพศหญิง-เพศชาย พื้นที่ทางการเมือง และการเพิ่มขนาดของความเล็กลใหญ่ที่มีส่วนสัมพันธ์กับอาชีพและรายได้ ดังนั้น ตำนามจึงเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่และสิทธิของความเป็นเจ้าของเรือนร่างที่จะพึงนิยามถึงคุณค่าหรือมูลค่าที่เกิดขึ้น องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้พบว่า ตำนามถูกนิยามถึงบทบาทและหน้าที่อันจะพึงเกิดขึ้นที่เป็นได้ทั้งภรรยา มารดา อาชีพและรายได้ รวมถึงการไม่ให้ค่าแต่เน้นประโยชน์หรือการสร้างคุณค่าแม้ไม่มีตำนานก็ทำประโยชน์ได้ องค์ความรู้จากเรื่องนี้ได้สะท้อนถึงสถานะความเป็นเพศ บทบาทของผู้หญิงในความเป็นภรรยาที่แสดงความอ่อนแอในประเด็นทางการเมืองหรือการปล่อยวางเพื่อแสวงหาคูณค่าแท้ของชีวิต

คำสำคัญ: ตำนาม, มายา, สิทธิทางเพศ**Abstract**

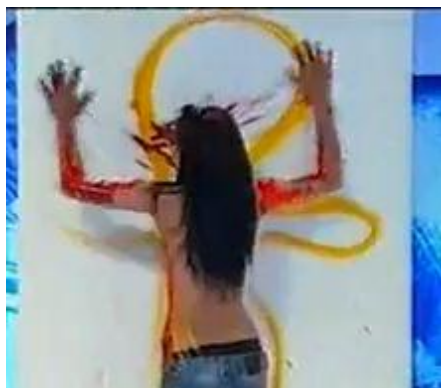
This academic article aims to analyze the dimensions of public communication in various issues related to politics, economics, society, and culture. It shows that the breast has a role and function associated with being a woman, which is related to the role of being a wife when having a husband, and being a mother when having children. In addition, breast also

communicates the image through gender, male and female, political space, and breast size in relation to career and income. Therefore, breasts are related to the role and rights of body ownership that define the occurred value or worth. The body of knowledge from this article found that breasts are defined as roles and functions that should occur as a wife, mother, career, and income, including not giving value but emphasizing benefits or creating value, even without breasts, they can still be useful. Knowledge from this matter reflects gender status, the role of women as wives, which shows contradictions in political issues or letting go to find the true value of life.

Keywords: Breasts, Illusion, Sexual Rights

บทนำ

เต้านมกลายเป็นประเด็นทางสังคมในหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นกรณีข่าวการเสริมหน้าอกให้ดูอัมแล้วเกิดความผิดพลาดกระทั่งเสียชีวิตจนน่าเศร้า แต่ผลที่ตามมา คือ ชีวิตของผู้กระทำเกิดความเสียหายและเกิดการฟ้องร้องกันผ่านสื่อ หรือกรณีเกิดภัยคุกคามที่เนื่องด้วยนมดังมีข่าวร้ายเกี่ยวกับเรื่องมะเร็งที่คนไทยป่วยพุ่งถึง 1.4 แสนคน (Thai PBS, 2568) รวมทั้งผู้หญิงทั่วโลกที่มักเป็นโรคมะเร็งเต้านม (กรุงเทพธุรกิจ, 2566) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการเปลือยอกของคอลัมน์นิสต์ดังในอดีตที่ชื่อว่า คำ ผกา (ลักขณา ปันวิชัย) เพื่อใช้เป็นประเด็นทางการเมืองหรือกรณีอาชญากรรม โดยนำเรื่องเต้านมมาเป็นเครื่องมือสื่อสารสาธารณะในประเด็นทางการเมือง (MRG Online, 2554) แม้กระทั่งกรณีผู้แสดงความสามารถทางรายการทีวีคนหนึ่งได้เปลือยผ้าออกแล้วใช้สีวาดบนร่างกายแล้วใช้พู่กันประหนึ่งพู่กันวาดรูปในลักษณะบอดี้เพนต์ (Body Paint) ที่มีหลายมุมมองว่า เป็นศิลปะ หลายคนมองว่า เป็นเรื่องอนาจารหรือเป็นความไร้รสนิยมทางศิลปะ โดยเฉพาะกระทรวงวัฒนธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นอ่อนไหวทางสังคมได้วิพากษ์วิจารณ์และดำเนินการจนกลายเป็นข้อถกเถียงทางสังคมต่อเนื่อง รวมถึงการเปลือยอกของกลุ่มสตรีที่รณรงค์เรื่องความเท่าเทียมทางเพศผ่านการเปลือยอกในที่สาธารณะแบบผู้ชาย ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า นมเป็นส่วนประกอบของร่างกายที่บ่งบอกสถานะความเป็นเพศ บทบาทและหน้าที่ รวมไปถึงการจัดวางสัดส่วนและองค์ประกอบของร่างกาย ซึ่งในความเป็นจริงสมควรเป็นพื้นที่สงวนไว้หรือควรถูกเปิดเผย และหากมีเหตุผลควรก็สามารถนำมาเผยแผ่ยังพื้นที่สาธารณะได้อย่างนั้นหรือ ซึ่งการศึกษานี้จะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงโลกทัศน์แห่งนม ความเชื่อ ค่านิยมและการแสดงออกเป็นลำดับไป

ภาพ 1 ด้านมกับการสื่อสารทางการเมืองและสังคมเพื่อเชื่อมโยงทางการเมือง (MRG Online, 2554)

มุมมองเรื่องร่างกายสู่ความเป็นเต้านม

ซูซาน บอร์โด (Susan Bordo) นักสตรีนิยม (Feminist) ชาวสหรัฐอเมริกาได้แสดงความคิดเห็นที่น่าสนใจในการศึกษาเรื่องเรือนร่างสตรี (Female Bodies) ว่า ในสังคมตะวันตกมีกระบวนการสร้างสิ่งที่เรียกว่า เรือนร่างสตรีที่สวยงาม (Perfect Body) โดยเรือนร่างสตรีที่ถือว่า สวย ต้องผอม สูง มีส่วนเว้า ส่วนโค้ง และส่วนนูนเฉพาะที่ ฯลฯ (Bordo, 1993) ด้วยแนวคิดนี้จึงมีวิธีการที่จะทำให้ร่างกายของสตรีกลายเป็นสิ่งที่น่าตื่นตาตื่นใจเพื่อการเสพด้วยสายตาของเพศชาย และจากการศึกษาเรื่องนี้เอง บอร์โดจึงแสดงให้เห็นว่ามีวาทกรรมชุดหนึ่งกำกับความสวยของเรือนร่างสตรีไว้ ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษาเพิ่มเติมแล้วเห็นว่า รูปร่างสตรีที่พึงปรารถนานั้น คือ ผลรวมหรือการตกผลึกของพลังอำนาจต่าง ๆ ที่สลับซับซ้อนในสังคมตะวันตก และมีวาทกรรมว่าด้วยเรือนร่างสตรีที่สวยงาม เช่น วิธีการควบคุมอาหาร การควบคุมร่างกาย (การออกกำลังกาย) ตลอดจนการทำศัลยกรรมตกแต่งเพื่อให้ดูสวยตามกฎเกณฑ์ว่าด้วยความสวยที่วาทกรรมกำหนดขึ้น ในทำนองเดียวกัน เฮสส์-ไบเบอร์ (Hesse-Biber, S. (1996) นักสังคมวิทยา ซึ่งเป็นผู้อำนวยการหลักสูตรและเพศศึกษา มหาวิทยาลัยบอสตันได้ชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมว่าด้วยเรือนร่างสตรีที่สวยงามในปัจจุบันนำไปสู่ลัทธิความผอมด้วยการชูความผอมว่า เป็นความสวย (Thinness is Beauty) และนำไปสู่ธุรกิจการค้าแบบต่าง ๆ เพื่อจัดการกับเรือนร่างสตรีให้ผอม พร้อมนำไปสู่พฤติกรรมการกินอาหารที่ไม่ถูกต้อง เช่น การอดอาหารเพื่อให้ผอม (Anorexia) หรือการกินอาหารอย่างไม่ระมัดระวังแล้วอาเจียนหรือถ่ายออกมาภายหลัง (Bulimia) ฯลฯ

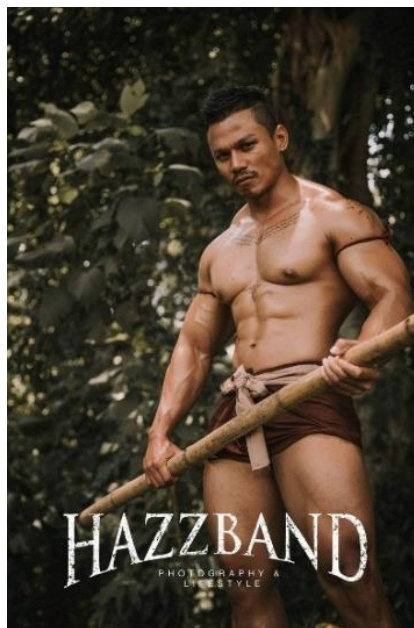
ดังนั้น หากจะให้นิยามผ่านแนวคิดนี้จึงอาจนิยามได้ว่า ร่างกาย คือ องค์ประกอบของความเป็นสตรี ซึ่งคงไม่ได้จำกัดไปเฉพาะในเรื่องเต้านม เพราะความงามของเรือนร่างเป็นองค์ประกอบของหญิง และเต้านมก็เป็นส่วนหนึ่งของความงามอย่างนั้นหรือ

มโนทัศน์ด้านความเป็นเพศ

มโนทัศน์ด้านความเป็นเพศในที่นี้ หมายถึง ผู้หญิงที่มีสรีระต่างกับผู้ชาย ซึ่งมีนมเป็นอวัยวะสำคัญที่แสดงถึงความเป็นผู้หญิง ดังนั้น การแสดงออกความเป็นผู้หญิงจึงสัมพันธ์กับนมหรืออวัยวะที่มีการลากโยงเรื่องนมหรือเพศไปสู่การได้มาซึ่งสิทธิทางเพศ ดังกรณีของสตรีข้ามเพศหรือชายข้ามเพศที่พยายามแสดงออก

ถึงการมีนมหรือไม่มีนม แม้จะเป็นเพศเทียมก็ตาม แต่นมได้กลายเป็นเครื่องจำแนกความเป็นเพศไปด้วย ดัชนีของสถานเสริมความงาม การผ่าตัดเพิ่มนมในกลุ่มสตรีข้ามเพศเพื่อบ่งบอกว่า เป็นหญิงหรือหญิงข้ามเพศต้องมีนมหรือน้ำออก หรือในกลุ่มบุรุษข้ามเพศที่มีการรัดถันในกรณีของคนที่ยังไม่ได้ผ่าตัดแปลงเพศหรือเอานมออก เพราะการมีนมเหมือนยังไม่ได้เป็นผู้ชายหรือเป็นบุรุษเพศ ดังนั้น จึงเห็นการพยายามรัดนมให้แฟบเข้ากับตัวเพื่อให้เสมอแบบราบในแบบผู้ชายแท้ ดังนั้น จากนิยามนี้เต้านมจึงเป็นสิ่งที่แสดงความเป็นเพศในมิติของความเป็นหรือความไม่เป็น

นอกจากนี้ ยังมีโนธรรมสำนึกในเรื่องของนมที่ผูกไว้กับค่านิยมทางสังคมของความเชิยอายุ ผ่านคำสอนที่มีแก่ผู้หญิงในเรื่องรักนวลสงวนตัว เต้านมจึงอยู่ในพื้นที่ปกปิด เชนอายุหรือหวงห้าม เป็นสิ่งไม่พึงเปิดเผย หากเอาพฤติกรรมเหล่านี้มาเป็นประเด็น ผู้เขียนเชื่อว่า ความรู้สึกในพื้นที่ของเรือนร่างที่ต้องเชิยอายุของผู้หญิงกับคนข้ามเพศย่อมแตกต่างกัน เพราะเกิดการเปรียบเทียบว่า ทำไมผู้หญิงต้องปิดนม นั้นเพราะการมีโนธรรมสำนึกในเรื่องความรู้สึกเชิยอายุ แต่ทำไมผู้ชายจึงเปลือยอกหรือกายแล้วไม่ได้รู้สึกเชิยอายุ นั้นเพราะการที่อกของผู้ชายกำยำและแสดงออกถึงความเป็นชาย จึงกลายเป็นส่วนอันพึงอวดหรือสามารถเปลือยเพื่อสื่อสารสู่สาธารณะ ดังคำที่ว่า ชายอกสามศอกหรืออกกำยำ ดังนั้น นมของผู้ชายจึงสะท้อนถึงความเป็นชาย แต่ใช้ในความหมายของแข็งแรง บึกบึน ซึ่งใช้นมเป็นฐานเหมือนกันแต่เรียกว่า อก เป็นต้น นอกจากนี้ นมผู้หญิงเมื่อไปสัมพันธ์กับหน้าที่ความเชิยอายุจะถูกลดทอนไปทันที ดังคำที่ได้ยินบ่อยว่า แม่เมื่อมีลูก หน้าที่ของแม่ต้องข้ามพ้นความเชิยอายุ คือ การน่านมมาป้อนลูกหรือเลี้ยงลูก ดังนั้น เต้านมของวัยสาวที่เป็นเรื่องของการปกปิดหวงแหนได้ถูกข้ามพ้นด้วยคำว่า หน้าที่หรือบทบาทของความเ็นแม่มาแทนที่ในที่สุดด้วย

ภาพ 2 มณฑลของหน้าอกหรือนมผู้ชายในมิติของชายที่จะพึงเปิดเผย (อ้ายเต็ง, ม.ป.ป.)

เต้านมกับหน้าที่

ในงานวิจัยของกัลยกร แก้วเกียรติคุณ (2548) เรื่องรู้เท่าทันการเมืองเรื่องเต้านม ได้สะท้อนผลการศึกษาว่า

ภาพตัวแทน “เต้านม” ที่ปรากฏในวาทกรรมของสถาบันทุนนิยม เป็นภาพที่เกี่ยวกับความสวย ความงาม ความทันสมัย สินค้าและบริการที่เกี่ยวกับการเพิ่มขนาด เต้านม ขนาดเต้านมเป็นตัวช่วยเสริมในการทำงานของอาชีพดารา นักร้องบางคน สำหรับในส่วนที่ปรากฏในวาทกรรมศาสนา เป็นภาพของความเป็นแม่ ความบริสุทธิ์ ความงาม จิตวิญญาณ ภาพตัวแทนเต้านมที่ปรากฏในวาทกรรมของครอบครัว เป็นเรื่องของความเป็นเมีย ความเป็นแม่ การสร้างครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นของการหล่อหลอมระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ การอัตลักษณ์ของความเป็นชาย ความเป็นหญิง และการปลูกฝังอุดมการณ์ของสังคมที่นำไปสู่การสร้างวาทกรรมอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดภาพตัวแทน “เต้านม” ในลักษณะที่ค่อนข้างตายตัวและเป็นภาพเหมารวมให้กับผู้หญิง

จากงานวิจัยที่อ้างถึงนี้ ผู้หญิง 2 กลุ่มในกรณีศึกษาี้ หมายถึง ความตระหนักในหน้าที่ของความ เป็นเมีย และความเป็นแม่

“เสียง” ของผู้หญิงที่เป็นแม่เร่งเต้านม มีการถอดความหมายภาพตัวแทน “เต้านม” ได้โดยการปฏิบัติธรรม และการทำสมาธิ เพื่อให้ผ่านพ้นจากความกลัว และความทุกข์ ทำให้ปลดปล่อยจากเรื่องความงามของเรือนร่างได้ และสร้างพลังอำนาจจากเต้านมให้เป็นบทเรียนแก่ผู้อื่น บางคนมีการสร้างนิยามความหมายของแม่เร่งเต้านมว่า “เจ้าก้อนเล็ก ๆ” เพื่อลดความรุนแรงในความหมายเดิม การพูดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้ป่วยด้วยกัน เป็นการสร้างพื้นที่ของความรู้ และการเยียวยาซึ่งกันและกันของผู้หญิงกลุ่มนี้ แม้ไม่มีเต้านมก็สามารถทำประโยชน์ให้สังคมได้ เต้านมเป็นเพียงของนอกกายที่สามารถหาสิ่งอื่นทดแทนได้

“เสียง” ของผู้หญิงที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ให้ความสำคัญกับ “ความเป็นแม่” และคุณค่าของ “น้ำนม” ด้วยการถอดความหมายของเต้านมว่า เป็นแหล่งอาหารของชีวิต และแหล่งของการสร้างคน โดยไม่คำนึงถึงขนาดของเต้านมว่า จะใหญ่หรือเล็ก ปัจจัยที่ทำให้เกิดพลังอำนาจมาจากการรวมกลุ่ม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สำหรับปัจจัยของการถูกกดทับศักยภาพในการสร้างความหมายภาพตัวแทน “เต้านม” ของผู้หญิงทั้ง 2 กลุ่ม คือ ความตระหนักในหน้าที่ของความ เป็นเมีย และความเป็นแม่ เนื่องจากโครงสร้างสังคมที่เอื้อต่อการกระทำเช่นนั้น ทำให้ภาพตัวแทน “เต้านม” ของผู้หญิงทั้ง 2 กลุ่มนี้ ยังเป็นภาพที่อยู่ภายใต้กรอบของวาทกรรมกระแสหลักอยู่บ้าง เช่น การเสริมเต้านมด้วยซิลิโคน ความเชื่อถือในความรู้ทางการแพทย์ ซึ่งเป็นความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่ต้องอ้างด้วยหลักเหตุผลที่ พิสูจน์ได้เท่านั้น

จากงานชิ้นนี้ กัลยกร แก้วเกียรติคุณได้ให้แนวคิดในเรื่องวาทกรรมการสร้างภาพของการเป็นแม่เป็นมายาภาพที่ซับซ้อนว่า นม เกี่ยวเนื่องกับหน้าที่ความเป็นแม่ที่สัมพันธ์กับความเป็นเมีย ซึ่งนอกเหนือจากความเป็นผู้หญิงที่สัมพันธ์กับจารีตประเพณีหรือจริตของการแสดงออกตามหน้าที่ โดยผู้วิจัยได้ให้ทัศนะว่าเป็นวาทกรรมที่ประดิษฐ์สร้างให้ผู้หญิง

สำหรับปัจจัยของการกดทับความหมายของเต้านมจากผู้หญิงทั้ง 2 กลุ่ม คือ ความหมายในฐานะที่เป็นหน้าที่ของความ เป็นเมียและความเป็นแม่ เนื่องจากโครงสร้างทางสังคมที่เอื้อให้ภาพตัวแทนของเต้านมจากผู้หญิง 2 กลุ่มนี้ ยังเป็นภาพที่อยู่ภายใต้กรอบของวาทกรรมกระแสหลักอยู่บ้าง เช่น การเสริมเต้านมด้วยซิลิโคน ความเชื่อถือในความรู้ทางการแพทย์ ซึ่งเป็นความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่ต้องอ้างด้วยหลักเหตุผลที่พิสูจน์ได้เท่านั้น

เต้านมกับหน้าที่ความเป็นแม่ในบทบาททางการเมือง

ในงานของกฤษฎิกร วงศ์สว่างพานิช (Wongsawangpanich, 2560) เรื่องนม อำนาจรัฐ และสตรีนิยม ได้สะท้อนคิดในมิติของรัฐกับการเมืองว่าด้วยเรื่องนมว่า

ในยุคถัดมาของประชาธิปไตย และมองความเท่าเทียมเป็นแกน ก็จะมองนมชายนมหญิงในฐานะอวัยวะเช่นเดียวกัน การฝึก ออกแรง และใช้งานกล้ามเนื้อโยนในการหาเงินก็มีคุณค่าไม่ต่างจากผู้ขายไป เป็นกรรมกรใช้กล้ามเนื้อแผ่นหลังของตน หรือเป็นกะหรีกับนายก็คักดีเท่ากัน เป็นต้น แบบเอ็มมาที่น่าจะมองเสรีภาพเป็นฐานสำคัญ ก็มองเรื่อง Freedom of Choice หรือสิทธิในการมีทางเลือกเป็นแนวคิดหลักว่า สิทธิสตรี คือ การสร้างทางเลือกให้ผู้หญิงแล้วในสารพัดทางเลือกนั้น อยากรู้แบบไหนก็เชิญ แค่อายมาเป็นแบบนี้เพราะใครไปบังคับคุณ ทำนองนั้น และสตรีนิยมยุคหลัง ๆ อาจจะบอกว่า ร่างกายมันไม่ได้สำคัญอะไรอีกต่อไป การเห็นนมจริง ๆ มันก็คือ ก้อนไขมันคงรูปแบบหนึ่งไม่ต่างจากการเห็นก้อนไขมันหมูตามท้องตลาด เป็นต้น

ในงานวิจัยของกัลยกร แก้วเกียรติคุณ (2548) เรื่องรู้เท่าทันการเมืองเรื่องเต้านม ที่เสนอประเด็นทางการเมืองที่สะท้อนถึงสิทธิ อันเป็นหน้าที่ที่มนุษย์พึงกระทำ ทั้งความเป็นแม่และความเป็นเมีย แต่อีกนัยหนึ่งนมในมิติของผู้ศึกษายังได้สะท้อนถึงความเป็นพลเมืองแห่งรัฐ ภายใต้แนวคิดหญิงและชาย สิทธิของความ เป็นหญิงและชายที่ผู้ศึกษาได้สื่อออกมา

นอกจากนี้ ยังมีการใช้นมที่มีหน้าที่ถึงความเป็นเพศของกลุ่มสตรีนิยมโดยใช้นมเป็นเครื่องหมายของการสื่อสารทางการเมือง จนกลายเป็นประเด็นสาธารณะในหลายครั้งว่า นมและการเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน ดังปรากฏในงานศึกษาของอรุณวรี รัตนธำ (2566) เรื่องการเมืองเรื่องนมแม่ ชนชั้น เงินตรา และแรงกดดันของเหล่าแม่ในรัฐที่ไม่มีทางเลือก กับคำถามว่า หญิงมีบุตรจะเป็นผู้นำทางการเมืองที่พร้อมได้อย่างไร กรณีนายกรัฐมนตรีหญิงของไทย หรือประเด็นสาธารณะของคำ ผกา เปลือยนม “ลัมเจ้า” กับวิถีแห่ง “ดอกทอง” (MRG Online, 2554) ดังกรณีหลายประเทศใช้นมเป็นการสื่อสารถึงความเป็นหญิง หน้าที่และ

บทบาททางการเมือง ดังที่จาซินดา อาร์เดิร์น (Jacinda Ardern) นายกรัฐมนตรีหญิงจากนิวซีแลนด์ อัมลุกกลางสภา (The MATTER, 2561) หรือลาริสสา วอเตอร์ส (Larissa Waters) สมาชิกวุฒิสภาจากออสเตรเลีย ให้นมลูกขณะปราศรัยเมื่อปี พ.ศ. 2560 (Sullivan, 2017) การเปลื้องผ้าเป็นการสื่อสารทางการเมืองกับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายทางการเมือง เช่น กรณีข่าวโจ่งครึม! ผู้หญิงนับร้อยแก้ผ้า “ผู้ด้อยด้อย” ประท้วง “โดนัลด์ ทรัมป์” ที่คลีฟแลนด์ (MRG Online, 2559) เมื่อนำแนวคิดของฉลาดชาย รมิตานนท์ (2555) มาใช้ในการวิเคราะห์กลุ่มสตรีนิยมที่ปรากฏในสังคมและการศึกษาจะสะท้อนถึงความเป็นเพศที่หมายถึง หญิงและชาย โดยมีมเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นเพศด้วย ทั้งสตรีนิยมแนวทางมาร์กซิสต์ (Marxist Feminism) มองว่า รากฐานของการกดขี่ผู้หญิงและการไม่เท่าเทียมทางเพศนั้นฝังลึกอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและโครงสร้างทางชนชั้น โดยเชื่อว่า การกดขี่ทางเพศไม่ได้เป็นปัญหาที่แยกต่างหาก แต่เป็นผลผลิตและดำรงอยู่ได้ภายใต้ระบบทุนนิยม (Hartmann, 1981) แม้ใช้ทฤษฎีหรือลัทธิมาร์กเป็นพื้นฐาน แต่ก็ต่างจากลัทธิมาร์กซ์อย่างเห็นได้ชัด กล่าวโดยสรุปแล้ว นอกจากจะให้ความสำคัญกับชนชั้นแล้ว นักสตรีนิยมแนวทางนี้ต้องมุ่งเน้นไปที่เพศภาวะ (Gender) ไม่ใช่เพศ (Sex) อย่างที่บางคนเข้าใจ และที่ขาดไม่ได้จะต้องพุ่งประเด็นไปที่เพศภาวะกับเพศวิถี (Sexuality) มากกว่าการเน้นที่เงื่อนไขทางวัตถุ (เช่น การผลิต/เศรษฐกิจ) ในการประกอบสร้างอุดมการณ์ เป็นต้น

เคท มิลเลตต์ (Kate Millett) ชูลามิธ ไฟเออร์สโตน (Shulamith Firestone) และแอนเดรีย ดวอร์กิน (Andrea Dworkin) กล่าวว่า สตรีนิยมแนวถึงรากเหง้า (Radical Feminism) แนวทางนี้ได้แย้งว่าการกดขี่ผู้หญิง มาจากการที่ผู้หญิงถูกจัดประเภท (Categorization) ในฐานะที่เป็นเสมือนชนชั้นที่ต่ำต้อยด้อยกว่าผู้ชายบนฐานของเพศภาวะ ไม่ใช่เพศอย่างที่เราคุ้นเคยไปเข้าใจ ดังนั้น เป้าหมายการต่อสู้ของนักสตรีนิยมแนวนี้ คือ การทำลายระบบเพศ/เพศภาวะ ในฐานะที่เป็นเสมือนชนชั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ พวกเธอใช้โมนัทส์ชนชั้นในแบบมาร์กซิสต์ ซึ่งวางอยู่บนฐานความแตกต่างของเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เช่น การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับการไม่ได้เป็นเจ้าของก็จริง

สตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism) ใช้ทฤษฎีการเมืองตะวันตกของคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดที่เป็นทฤษฎีว่าด้วยสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคโดยเน้นที่เพศ (Sex) แต่ต่อมาเมื่อเคลื่อนมาสู่คริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบก็เน้นที่เพศภาวะ (Gender)

หากนำแนวคิดทั้งหมดมาอธิบายปรากฏการณ์ของนักคิดด้านสตรีนิยมต่อเด้านม อาจใช้คำว่า นมเป็นเครื่องประกอบของความเป็นเพศหญิงและเพศชาย แต่ในความเป็นเพศนั้น นมเป็นองค์ประกอบหนึ่งแต่หลักการสำคัญ คือ ความเสมอภาคหรือสิทธิอันจะพึงได้อย่างเท่าเทียมเสมอภาคด้วยเช่นกัน ดังนั้น ประเด็นสาธารณะของการเมืองจึงสัมพันธ์กับสิทธิของผู้หญิงกับการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การดำรงตำแหน่งสำคัญ การพยายามเข้าไปกำหนดสัดส่วนของผู้หญิงต่อการเมือง ซึ่งทั้งหมดเป็นเงื่อนไขของสิทธิผ่านความเป็นเพศในส่วนนมจึงอาจถูกแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในกรณีของการต่อสู้ทางการเมือง ผ่านมิติของเรือนร่างหรือใช้เพื่อการสื่อสารทางการเมืองอย่างนั้นก็เป็นได้

ภาพ 3 ผู้นำทางการเมืองประเทศนิวซีแลนด์ที่อุ้มลูกเข้าสภา (ภาพซ้าย) (The MATTER, 2561)
และผู้นำประเทศออสเตรเลียที่ให้นมลูกขณะอภิปรายในสภา (ภาพขวา) (Sullivan, 2017)

ชาวพุทธมองเต้านมอย่างไร

ในมิติทางศาสนามองเต้านมผ่านความเป็นแม่ ความเป็นบริสุทธิ์ ความเป็นงาม จิตวิญญาณ ภาพตัวแทนเต้านมที่ปรากฏในวาทกรรมของครอบครัว เป็นเรื่องของความเป็นเมีย ความเป็นแม่ การสร้างครอบครัว การสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นชาย ความเป็นหญิง และการปลูกฝังอุดมการณ์ของสังคมที่นำไปสู่การสร้างวาทกรรมอื่น ๆ ที่ก่อให้เกิดภาพตัวแทนของเต้านมในลักษณะที่ค่อนข้างตายตัวและเป็นภาพเหมารวมให้กับผู้หญิง

ในส่วนพระพุทธศาสนาไม่ได้มองเต้านมเป็นการเฉพาะ แต่มองไปถึงองค์รวมในมิติของสังขาร คือ ร่างกายทั้งหมด โดยมองว่า เป็นเพียงธาตุที่มารวมกันเข้าเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย และกลายเป็นธาตุที่ส่งเสริมให้เกิดพลังแห่งความดีงามในการประพฤติหรือกระทำกิจกรรมอันใดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ และเป็นพลังในการสร้างสรรค์คุณค่าความเป็นมนุษย์ ดังมีกรณีศึกษาของผู้หญิงที่เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งมีการถอดความหมายภาพตัวแทนของเต้านมโดยการปฏิบัติธรรมและการทำสมาธิ เพื่อให้ผ่านพ้นจากความกลัวและความทุกข์ ทำให้ปลดปล่อยจากเรื่องความงามของเรือนร่างได้ และสร้างพลังอำนาจจากเต้านมให้เป็นบทเรียนแก่ผู้อื่น บางคนมีการสร้างนิยามความหมายของแม่เลี้ยงเดี่ยวว่า เจ้าก้อนเล็ก เพื่อลดความรุนแรงในความหมายเดิม การพูดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้ป่วยด้วยกัน เป็นการสร้างพื้นที่ของความรู้และการเยียวยาซึ่งกันและกันของผู้หญิงกลุ่มนี้ แม้ไม่มีเต้านมก็สามารถทำประโยชน์ให้สังคมได้ เต้านมเป็นเพียงองค์ประกอบของร่างกาย ถึงไม่มีก็คงยังชีวิตอยู่ได้และอาจหาสิ่งอื่นทดแทนได้

มองกลับไปทีเต้านมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมองเต้านมว่า เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีความหมายทางสังคมหลายประการ ดังนี้

1. ความเป็นเพศ เต้านมเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเพศ คือ สตรีเพศ ทั้งที่มีถามว่า ผู้ชายก็มีนมกะเทยก็มีนม แต่มันไม่ใช่สัญลักษณ์ของความเป็นเพศเมื่อเทียบกับสตรี และในเวลาเดียวกันเต้านมยังหมายถึงหน้าที่ของความเป็นแม่ ในฐานะที่เป็นสตรีเพศแล้วยังบอกถึงหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ที่ต้องมีหน้าที่ในสังคมและชุมชนที่ตัวเองอยู่อาศัย จึงกลายเป็นว่า เต้านมให้ความสำคัญตามครรลองของหน้าที่ แม้กะเทยจะทำนมให้เหมือนสตรีเพศ เพราะนมเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเพศหรือนำตัวเองไปใกล้เพศสตรี แต่ก็ยังเป็นเพียงแค่

กะเทย ไม่ใช่สตรี ดังนั้น นมจึงเป็นสัญลักษณ์ทางเพศ การเอานมมาเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองเท่ากับเอาความเป็นเพศมาต่อต้าน คัดค้าน สื่อสารทางการเมืองด้วยเช่นกัน

2. ความงามของสตรีทางเพศ ความงามผ่านสตรีของสตรีเกี่ยวกับสตรีอันว่าด้วยเต้านมที่กลมกลิ้งเป็นคำอธิบายที่ปรากฏเหมือนดอกบัวตูม หรือถันที่กลมกลิ้งคล้ายดอกบัวตูม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33 ข้อ 208: 482) ถันทั้งคู่ก็เต่งตึงดั่งดอกบัวตูม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33 ข้อ 346: 433) การที่นางมุสตีในเวสสันดรชาดกได้ทูลขอพรจากพระอินทร์ก่อนที่จะลงไปเกิดพรข้อหนึ่ง คือ “ถันต้องไม่ยาน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 33 ข้อ 67: 736) ก็หมายความว่า ถันเป็นเครื่องหมายของความงามที่บ่งบอกถึงความพร้อมสรรพแห่งสตรีเพศ และยังต้องมีเครื่องทรงประกอบตกแต่งให้เกิดความงามยิ่งที่เรียกว่า เครื่องตกแต่งถัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 28 ข้อ 2417: 557) มโหสถได้พรรณนาความงามของนางนันทาเทวี ผู้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าจุฬินี โดยมีพระถันยุคคดงอคู่ละมละปลับ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 28 ข้อ 758: 300) รวมไปถึงความงามของพระนางประภาวดีได้พรรณนาสะโพกผึ่งผายและถันกลมกลิ้ง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ความงามของพระนางจนชนิดพระเจ้ากุสุโธธิสัตว์ต้องชมชาน สละราชบัลลังก์เพื่อมาให้ได้มาอยู่เมืองของพระนาง จึงเป็นพลังของความงาม รวมทั้งถันด้วย ซึ่งเป็นเรื่องยากจะคาดเดาได้ แต่มีพลังอย่างมหาศาลดังที่ปรากฏ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 28 ข้อ 79: 55-64) ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงความงาม ถ้าเต้านมดีในความหมายที่ปรากฏ คือ ต้องกลมกลิ้ง เต่งตึง ไม่หย่อนยาน ส่วนจะเปรียบประดุจผลมะพลับ ดอกบัวตูม นั้นก็สุดแต่จะพิจารณาและเปรียบเทียบไปตามเหตุปัจจัย ดังนั้น ความงามแห่งสตรีที่ส่วนจะใหญ่อยู่ถาวร แต่ก็ไม่ได้เป็นตัวชี้วัดความงามไปเสียทั้งหมด เพราะต้องรวมองค์ประกอบอื่น ๆ ของร่างกายด้วยเช่นกัน

3. หน้าที่อันสัมพันธ์กับเพศ ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา มองว่า สตรีนอกเหนือจากความงามผ่านสตรีแล้ว สิ่งอันเป็นหลักสำคัญของความเป็นมนุษย์ คือ หน้าที่ ดังปรากฏข้อความที่ว่า “ถันทั้ง 2 ของหม่อมฉันยังไม่หย่อนยาน เปรียบปานได้กับผลตาล ลูบไล้ด้วยกระแจะจันทน์แดงจากแคว้นกาสีเหล่านั้น สุนัขจึงจอกเห็นเข้าแล้วจกยื้อถันทั้ง 2 ของหม่อมฉัน เหมือนลูกอ่อนอันเกิดแต่ตนยื้อถันทั้ง 2 ของมารดาเป็นแน่” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 28 ข้อ 4011: 62) ในความหมายนี้ เต้านมได้สะท้อนภาพลักษณ์ของสตรีในฐานะแม่ ต้องทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก หรือในเหตุการณ์จริงที่นางภิกษุณีบวชมาแต่ยังให้นมลูกอยู่ ชาวพุทธก็ใส่บาตรเพราะเห็นว่า เธอมีลูก แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็ตำหนิว่า ให้บวชแก่สตรีผู้มีบุตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 1072: 293) แปลความโดยง่าย เต้านมในมิตินี้ จึงมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่สัมพันธ์กับการให้ชีวิตและเลือดเนื้อ ดังนั้น เพศหญิงจึงได้รับการยกย่องให้เป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่มาพร้อมกับเพศแม่ ซึ่งมีถันหรือนมที่ทำให้กำเนิดจุพระผู้สร้างก็คงไม่ผิด

ภาพ 4 พระมาเรียกับเด็กน้อย (Madonna Litta) ในอ้อมกอดที่เจริญเติบโตพร้อมกับการเลี้ยงดูด้วยการดื่มนม
วาดโดยเลโอนาร์โด ดา วินชี (Leonardo Da Vinci) พิพิธภัณฑ์เฮอร์มิเทจ (Hermitage Museum) ประเทศรัสเซีย
(ถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2552)

ภาพวาดพระมาเรียกับเด็กน้อย (Madonna Litta) ในอ้อมกอดที่เจริญเติบโตพร้อมกับการเลี้ยงดูพร้อมดื่มนม ซึ่งวาดโดยเลโอนาร์โด ดา วินชี (Leonardo Da Vinci) ก็น่าจะมีความหมายถึง พระผู้สร้างผ่าน ถิ่นและนมกระมัง ซึ่งเป็นอีกเรื่องที่ควรพิจารณา นอกจากนี้ ยังมีเสียงของผู้หญิงที่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ให้ ความสำคัญกับความเป็นแม่และคุณค่าของน้ำนม โดยการถอดความหมายของเต้านมว่า เป็นแหล่งอาหารของ ชีวิตและแหล่งของการสร้างคน โดยไม่คำนึงถึงขนาดของเต้านมว่า จะใหญ่หรือเล็ก ทั้งยังเป็นปัจจัยทำให้ ผู้หญิงหรือผู้มีนม เกิดพลังอำนาจอันมาจากการรวมกลุ่มและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม

พระพุทธศาสนา มองเต้านมอย่างไร ก็ต้องตอบว่า พระพุทธศาสนา ไม่ได้มองเต้านมอย่างไร แต่มองใน ฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย ซึ่งสะท้อนถึงหน้าที่ของสตรีเพศที่มาพร้อมกับนมและบทบาทของความเป็น ภรรยาและมารดาด้วย แม้ในที่สุดเต้านมจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรูปขันธ์ในร่างกายที่มีการแปรเปลี่ยนไปตาม เหตุปัจจัยและมีการสั่นส่ายดับสลายไปตามกาลเวลา อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องนมสร้างโลก เป็นเพราะน้ำนม เป็นบ่อเกิดของอารยธรรมในการให้กำเนิดชีวิต แม้คำว่า นม หากอ่านเรียงตัว จะอ่านว่า นมะ ที่แปลว่า ความ นอบน้อม ก็สื่อให้เห็นว่า ทุกคนควรเคารพผู้มีเต้านมในฐานะแม่ผู้สร้าง ผู้ให้กำเนิด ส่วนใครจะใช้เต้านมใน ทิศทางใด ก็เป็นเรื่องของผู้นั้น เพราะเป็นเอกลักษณ์เชิงปัจเจกของบุคคล

ดังนั้น ไม่ว่าเต้านมจะมีความหมายในบริบทใดก็ตาม เต้านมยังมีความหมายในบริบทของการทำหน้าที่ ร่วมกัน รวมไปถึงการสร้างเจตนารมณ์ตามบทบาทหน้าที่ เหมือนแรกสาวนมแตกพาน เป็นนัยของการทำ หน้าที่บุตรีที่พึงปฏิบัติต่อบุพการี ส่งผ่านไปถึงการทำหน้าที่เป็นแม่ศรีเรือนในฐานะภรรยาและมารดา นัยหนึ่ง

อาจเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความหฤหรรษ์แห่งเพศรส ผ่านการชองเสฟที่ปรากฏในวรรณคดีคือกัณฑ์ของสุนทรภู่ (สุนทรโวหาร (ภู่), 2506) ที่ว่า

“ถึงม้วยดินสิ้นฟ้ามหาสมุทร	ไม่สิ้นสุดความรักสมัครสมาน
แม้เกิดในใต้ฟ้าสุธาธาร	ขอพบพานพิศวาสไม่คลาดคลา
แม้เนื้อเย็นเป็นห้วงมหรณพ	พี่ขอภพศรีสวัสดิ์เป็นมัจฉา
แม้เป็นบัวตัวพี่เป็นภุมรา	เซยผกาโกสุมปทุมทอง
เจ้าเป็นถ้ำอำไพขอให้พี่	เป็นราชสีห์สมสู่เป็นคู่สอง
จะติดตามทราบนวสนนวลละออง	เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป

กลอนบทนี้ให้นัยว่า เต้านมหรือถันเป็นเครื่องช่วยให้ถึงความสุขจากการสัมผัสในอีกรูปแบบหนึ่ง สิทธิแห่งเพศ ความสวย ความสุข หน้าที่ ผู้หญิง ภรรยา มารดา ล้วนเกิดแต่เต้านม และในเวลาเดียวกันเต้านม ก็สามารถเข้าถึงธรรมชาติแห่งชีวิต ขอเพียงเลือกที่จะมองและเข้าใจกระบวนการแห่งจิต จนกระทั่งพัฒนาตัวเองไปสู่ความไม่มี นิมจึงมีคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่เป็นสัญญาณที่ถูกกำหนด แต่มันจะมีหรือไม่มีก็ได้ ลดทอนคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์แต่ประการใด

ภาพ 5 การใช้สรีระร่างกาย (เต้านม) สะท้อนการสื่อสารทางความคิดและการเมืองในสหรัฐอเมริกา (MRG Online, 2559)

องค์ความรู้ใหม่

เต้านมสัมพันธ์กับประเด็นสาธารณะจำนวนมาก ทั้งเรื่องความงาม ความเป็นเพศหญิงและเพศชาย ชายข้ามเพศ สตรีข้ามเพศ แต่สาเหตุที่นมของผู้ชายไม่ถูกกำกับด้วยศีลธรรมและความเขินอาย ในกรณีของชายข้ามเพศหรือหญิงข้ามเพศก็ไม่ได้รู้สึกถึงความเขินอาย ซึ่งเพศกับนมถูกผสมรวมกันให้รู้สึกถึงความเขินอายอย่างนั้นหรือไม่ แต่ทั้งหมดจากการศึกษาสามารถนำมาเป็นองค์ความรู้จากการศึกษาได้ที่สะท้อนถึงนมในประเด็นต่อไปนี้ (ก) เต้านมกับบทบาทหน้าที่ของความเป็นหญิง เป็นเมียและเป็นแม่เมื่อมีลูก (ข) ความเป็นหญิงเป็นชายกับสิทธิความเสมอภาค (ค) มูลค่าทางเศรษฐกิจรายได้ จากการมีขนาดหรือลักษณะทางกายภาพที่โดดเด่นชัดเจนขึ้น ซึ่งไปสัมพันธ์กับอาชีพ รายได้และการทำนมหรือเสริมนมของสถาบันเสริมความงาม

(ง) ด้านมกับการให้ทั้งในส่วนของคุณค่าตามหลักศาสนาที่มองไปที่ประโยชน์ของการสร้างงาน ทำประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวมแม้ไม่มีนม เป็นการสร้างนิยามเพื่อแสวงหาคุณค่าแท้ตามหลักศาสนา ซึ่งสามารถนำมาเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพ 6 ด้านมกับคุณค่าทางสังคม

สรุป

ด้านมเป็นเพียงองค์ประกอบของร่างกาย แต่ไม่ใช่องค์ประกอบของชีวิต ขณะที่พระพุทธศาสนามองสรรพสิ่งของร่างกายเป็นเพียงธาตุขันธ์ที่มีการแปรเปลี่ยนไปตามสภาพกาลเวลา เป็นการมองตามหลักเหตุและผล การให้ค่านิยมของด้านมในมิติใดก็ตาม จัดเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งที่ผ่านมาแล้วก็ต้องผ่านไป เหมือนการส่งสารผ่านนมในกรณีของคำ ผกา แม้เจตนาของเธอสื่อสารเพื่อเรียกร้องทางการเมืองหรือประเด็นสาธารณะที่ไม่เกี่ยวกับผู้เขียนเอง หรือนมรับจ้างที่เปลื้องเต้าไขมันเขียนรูป เปลื้องผ้าถ่ายนู้ดประท้วงรัฐบาลจีน ประท้วงประธานาธิบดีดอนัลด์ ทรัมป์ เหตุผลเหล่านั้นเป็นเหตุผลที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ ซึ่งมีมติพระพุทธศาสนามองว่า เปลี่ยนไปเสมอ-อนิจจัง

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. (25 กรกฎาคม 2566). อัปเดต 5 อันดับ 'โรคมะเร็ง' ที่พบมากในคนไทย ปี 2566. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/corporate-moves/health/well-being/1080368>
- กัลยกร แก้วเกียรติคุณ. (2548). *รู้เท่าทันการเมืองเรื่องเต้านม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (10 มีนาคม 2555). ผู้หญิง สตรีนิยม กับการเมืองไทย ตอนทำไมนักสตรีนิยมไทยไม่
พร้อมใจกันไปแสดงความเป็นดีกับนายกฯ หญิงคนแรก. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2567, จาก
<https://www.thaipbs.or.th/news/content/71668>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 3, 28,
33. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนทรโวหาร (ภู่). (2506). พระอภัยมณี เล่ม 2 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร: คลังวิทยา.
- อรุณวดี รัตนธำ. (16 มกราคม 2566). การเมืองเรื่องนมแม่ ชนชั้น เงินตรา และแรงกดดันของเหล่าแม่ในรัฐ
ที่ไม่มีทางเลือก. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2567, จาก <https://www.the101.world/infant-feeding/>
- อ้ายเต็ง. (ม.ป.ป.). นักรบโบราณ: Muay Thai Ancient Warrior. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2566, จาก
<https://picpost.postjung.com/375334.html>
- Bordo, S. (1993). *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley, CA:
University of California Press.
- Hartmann, H. I. (1981). *The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a More
Progressive Union*. In Sargent, L (ed.). *Women and Revolution: A Discussion of the
Unhappy Marriage of Marxism and Feminism*. (pp. 1-41). Boston: South End Press.
- Hesse-Biber, S. (1996). *Am I thin enough yet? The Cult of Thinness and the Commercialization
of Identity*. Oxford: Oxford University Press.
- MGR Online. (10 ธันวาคม 2554). “คำ ผกา” เปลือยนม “ลัมเจ๊า”? กับวิถีแห่ง “ดอกทอง”. สืบค้นเมื่อ 15
มกราคม 2566, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9540000157179>
- MGR Online. (18 กรกฎาคม 2559). โจ่งครึม! ผู้หญิงนักรบวัยแก้ว “นู้ดอล่างฉล่าง” ประท้วง “โดนัลด์
ทรัมป์” ที่คัลิฟลอเนีย. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2559, จาก <https://mgronline.com/around/detail/9590000071414>
- Sullivan, R. (22 June 2017). *Larissa Waters Breastfeeds Her Daughter Alia while Passing a
Motion in the Senate*. Retrieved 15 December 2017, from <https://www.news.com.au/lifestyle/parenting/babies/larissa-waters-breastfeeds-her-daughter-alia-while-passing-a-motion-in-the-senate/news-story/5227f45cd4f1e85c08e4513d911b7c1a>
- Thai PBS. (10 กุมภาพันธ์ 2568). วัยร้ายเจียบ “มะเร็ง” ไทยป่วยรายใหม่พุ่ง 1.4 แสนคน. สืบค้นเมื่อ 18
กุมภาพันธ์ 2568, จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/349135>
- The MATTER. (25 กันยายน 2561). เป็นทั้งผู้นำประเทศ และคุณแม่ จาซินดา อาร์เดิร์น นายกฯ นิวซีแลนด์
เป็นผู้นำหญิงคนแรกที่ถูกเชิญเข้าร่วมประชุม UN. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2561, จาก
<https://thematter.co/brief/news-1537862401/60750>

Wongsawangpanich, K. (9 มีนาคม 2560). นม อำนาจรัฐ และสตรีนิยม. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2567,
จาก <https://thematter.co/thinkers/breasts-state-power-and-feminism/19824>